

Krzemiński, Tomasz

"Wspomnienia z wojny rosyjsko-tureckiej 1877-1878", Józef Zaczyński, Gdańsk 2009 : [recenzja]

Czasy Nowożytne 24, 287-288

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JÓZEF ZACZYŃSKI, *WSPOMNIENIA Z WOJNY ROSYJSKO-TURECKIEJ 1877–1878*, OPRACOWAŁ DO DRUKU, WSTĘPEM I PRZYPIISAMI OPATRZYŁ ANDRZEJ ROMANOW, GDAŃSK 2009, SS. 143

Dziewiętnastowieczne losy Polaków to w dużym stopniu dzieje emigracji, zarówno „wielkiej” – politycznej, popowstaniowej, związanej z nadziejami na kontynuowanie walki o wolność, jak i tej „małej”, często zaoceanicznej, w poszukiwaniu lepszego jutra. Polscy wychodźcy często brali udział w ważnych dla swej epoki wydarzeniach jako ich aktywni uczestnicy lub tylko bierni obserwatorzy. Jednym z tych, wciągniętych w wir zdarzeń europejskich, był Józef Zaczyński – prowincjonalny lekarz i aptekarz, od lat zasiedziały w Bułgarii, wcześniej aktywny, choć raczej szeregowy uczestnik Wielkiej Emigracji, świadek konstantynopolikańskiej śmierci Mickiewicza i lekarz wojskowy w czasie wojny krymskiej. Jako dojrzały już człowiek znalazł się w centrum wojny turecko-rosyjskiej, której główne zmagania toczyły się w Bułgarii. Jego doświadczenia i obserwacje poczynione w trakcie walk stały się podstawą wspomnień, które do druku przygotował Andrzej Romanow.

Powstała po 10 latach od opisywanych zająć relacja polskiego emigranta rozpoczyna się wraz z początkiem rosyjsko-tureckich działań zbrojnych. Początkowo Zaczyński opisał stosunki panujące w niewielkim miasteczku Kazanlyk, znajdującym się pod panowaniem tureckim, następnie zaś wydarzenia rozgrywające się w toku zmagania militarnych, gdy teren ten stał się zapleczem pobliskiego frontu. W końcu przedstawił sytuację miasta i okolicy podczas okupacji rosyjskiej. Z uwagi na to, że Zaczyński, z racji swej profesji, znajdował się zawsze w centrum zdarzeń jako organizator pomocy medycznej dla obu walczących stron, jego wspomnienia opisują konflikt od strony zaplecza. Bezstronna obserwacja Polaka pozwala poznać groźbę wojny dla ludności cywilnej (np. opisy ówczesnych uchodźców, czystek etnicznych itp.). Opowiadanie polskiego emigranta jest cenne również ze względu na opis kontaktów towarzyskich z rosyjską kadrą dowódczą, po zajęciu Bułgarii przez wojska Aleksandra II. Chociaż były to spotkania epizodyczne, to jednak przedstawione zostały charakterystyki pierwszoplanowych postaci toczącego konfliktu. Jako źródło historyczne *Wspomnienia* są materiałem do poznania stosunków panujących na bułgarskiej prowincji w czasie wojny wschodniej w latach 1876–1877, życia codziennego w czasie toczącego konfliktu, przybliżenia metod i organizacji pomocy medycznej, a także ówczesnej obyczajowości w kontaktach pomiędzy przedstawicielami cywilizacji europejskiej (dr Zaczyński i wywodzący się z elit arystokratyczno-szlacheckich dowódcy rosyjscy – w dużej części Polacy) w egzotycznym dla dziewiętnastowiecznych Europejczyków środowisku, jakim była wyzwalana spod wielowiekowego jarzma osmańskiego Bułgaria.

Na słowa pochwały zasługuje opracowanie merytoryczne prezentowanego tekstu. *Wspomnienia* Zaczyńskiego poprzedza gruntownie przygotowany wstęp, przedstawiający

bliżej postać lekarza-emigranta oraz tło historyczne opisywanych przez niego wydarzeń. Liczne przypisy objaśniające i uzupełniające wiadomości najlepiej poświadczają rzetelność pracy wykonanej przez edytora. Aparat naukowy przedstawia się imponująco, znajdują się tu odwołania do materiałów chronionych w archiwach rosyjskich, polskich oraz polskiej i zagranicznej (rosyjskiej, bułgarskiej, niemieckiej) historiografii, której wykaz umieszczono na końcu recenzowanego dzieła. Książka została też zaopatrzona w indeks osób i nazw geograficznych, który ułatwia potencjalne poszukiwania. Istotnym elementem publikacji jest zbiór ilustracji, które korespondują z treścią wspomnień (na umieszczonych rycinach i fotografiach rozpoznać można m.in. podobizny niemal wszystkich opisywanych przez polskiego lekarza postaci). Ciekawym zabiegiem dokonany przez wydawcę *Wspomnień* jest zamieszczenie dwóch wersji tekstu. Pierwsza z nich, z uwspółcześnioną ortografią i stylistyką, opatrzona została aparatem naukowym i pełnym komentarzem edytorskim, natomiast druga jest odwzorowaniem oryginalnego, napisanego dziewiętnastowieczną, zepsutą już wieloletnią emigracją, polszczyzną doktora Zaczyńskiego. Zabieg ów zastosowany przez Andrzeja Romanowa uzmysławia współczesnemu czytelnikowi m.in. dynamiczne zmiany, jakie zaszły w języku w ciągu stulecia. Zarówno zatem treść recenzowanego dzieła, czyli spisane przed przeszło 100 laty wspomnienia, jak i forma (a więc edycja dokonana przez gdańskiego historyka) są jak najbardziej godne polecenia.

TOMASZ KRZEMIŃSKI

Toruń